

MINNA SANTAOJA

Ampiaisten valepesien virkkaus monilajisen yhteiselön tunnusteluna

Ekologisessa hätätilassa on tarve tulla toimeen myös kiusallisina koettujen lajien kanssa. Valepesiä virkkaamalla ampiaiset voidaan tuoda eettisen harkinnan piiriin. Pesien ripustaminen on sopivan etäisyyden tunnustelua ampiasiin.

VIRKATUT AMPIAISTEN VALEPESÄT nousivat ilmiöksi vuonna 2016. Valepesän ripustamisella on tarkoitus estää ampiaisia rakentamasta pesää ei-toivottuun paikkaan viestimällä, että paikka on jo varattu. Tarkastelen tässä artikkelissa ampiaisten valepesien virkkaamista monilajista ymmärrystä ja etiikkaa luovana tietämisen käytäntönä ja monilajisen yhteiselön tunnusteluna. Virkkaaminen on tapa tunnustella yhteisloa ampiaisten kanssa ilman lajienvälistä fyysistä kontaktia. Artikkelini tuo keskusteluun sen, miten esimerkiksi vapaassa sivistystyössä voidaan käsityötä tekemällä avata tilaa monilajiselle tietämiselle, joka ottaa näkökulmaksi ihmiskeskeisyyden sijaan lajien yhteen kietoutumisen ja kokoaa sitä varten erilaisia tilanteisia, osittaisia ja paikallisia tietämisen tapoja (*situated knowledge*, Haraway 1988).

Käsityön tutkija Seija Kojonkoski-Rännäli (2014) on kuvannut käsityötä huolehtivana, maailmallisena olemisen tapana ja ruumiillisena ajattelu-

na. Fenomenologi Maurice Merleau-Pontyyn viitaten hän ajattelee käsityön olevan aistimusten kautta tapahtuvaa vitaalista kommunikaatiota maailman kanssa. Käsityö on tapa synnyttää yhteyksiä ja kaltaisuuksia (*kinship*, Roosth 2012). Virkatut valepesät saavat erilaisia merkityksiä sen mukaan, tarkastellaanko niitä käsityön lopputuloksen vai tekemisen näkökulmasta. Käsityöllä voidaan tarkoittaa myös taidetta ja aktivismia, craftivismia. Tarkastelen ampiaisten valepesien virkkausilmiötä tietämisen käytäntönä näiden käsityön eri merkitysten avulla.

Käsityötuotteena ja mediailmionä miellän ampiaisten valepesät rajaobjektiksi (Star & Griesemer 1989), joka kokoaa yhteen monia toimijoita, intressejä, erilaisia tietämisen tapoja, asiantuntijuuksia ja merkityksiä. Tarkastelen valepesiä rajakohteena media-aineiston avulla. Tekemisen prosessina ajattelen käsityön voivan toimia yhtenä antropologi Anna Tsingin (2015) peräänkuuluttamana huomaamisen taitona (*art of noticing / attentiveness*).

Huomaamisen taidot perustuvat uteliaisuuteen ja auttavat paikantamaan todellisuuksia, jotka jäävät antroposeenin kaltaisilta suurilta kielteisesti värityneiltä kertomuksilta huomaamatta (Alhojärvi 2017). Autoetnografisella työskentelyllä tunnustelen, minikälaista monilajista tietoa käsityötä tekemällä on mahdollista saavuttaa. Monilajisen yhteiselön tunnustelu ampiaisten valepesiä virkkaamalla on siis sekä tutkimukseni kohde että menetelmä. Käsityötä tehden pohdin käsityön mahdollisuuksia monilajisen etiikan hahmottelussa ja osana ekologista sivistystä tavoittelevaa aikuiskasvatusta.

Ekososiaalinen sivistyskäsitys (Salonen & Bardy 2015) tunnistaa ihmisen ja luonnon keskinäisriippuvuuden ja tarpeen laajentaa huolenpidon piiriä omasta lähiyhteisöstä toisilajisiin. Siirryttäessä nykyistä aineettomampiin elämäntapoihin oman elämän tekijäksi tuleminen on olennaista. Tässä käsityö voi olla merkityksellistä.

AMPIAISET JA MONILAJINEN TUTKIMUS

Elämä on monilajinen kudelma. Feministifilosofi Donna Harawayn (2008) tunnettu, havainnollistava esimerkki monilajisuudesta koskee ihmiskehon koostumusta. Vain kymmenisen prosenttia kehosta koostuu soluista, jotka sisältävät ihmisgenejä. Lopu koostuu bakteereista ja muista pikkuotuksista. Tulemme ihmisiksi erottamattomassa vuorovaikutuksessa muihin lajeihin (*becoming with*, Haraway 2008). Eri lajit ovat monilajisessa yhdessä muotoutumisen prosessissa kuitenkin eriarvoisessa asemassa.

Monilajisen yhteiselämän haurautta ja keskinäisriippuvuuksia korostaa tämänhetkinen ekologinen hätätila, jonka kehystyksiä ovat esimerkiksi ilmastomuutos ja kuudes sukupuuttoaalto (Heikkurinen 2017). Ihmisen aikaansaama hätätila ei koske ainoastaan ihmisen elinehtoja vaan elämää ylipäätään. Prekaariudesta, yleistyneestä epävarmuudesta, on tullut koko maapalloa koskevaa (Tsing 2015). Tämän vuoksi tarvitaan uudenlaisia eettisiä, monilajisia tietämisen tapoja; huomaamisen taitoja (*arts of noticing*, Tsing 2015), joiden avulla voidaan rakentaa mahdollisuuksia paitsi monilajiselle selviytymiselle myös kuokoistukselle (Alhojärvi 2017; Haraway 2008).

Ampiaiset ovat kudelmassa kumppanuuslajeja, joiden elämä ja kuolema kietoutuvat monin tavoin omaamme. Ne eivät ole kumppanuuslajeja samassa mielessä kuin vaikkapa koirat (Haraway 2008) tai mehiläiset (Hyvärinen 2019), joiden kanssa jaamme elämämme tietoisesti ja tavoitteellisesti. Ampiaiset kuitenkin elävät yleisesti puutarhoissa ja niiden läheisissä metsissä (Komonen ym. 2020); kaupunki on monilajinen kudelma (van Dooren & Rose 2012). Maankäyttö ja kaupungistuminen paitsi hävittävät ampiaisten elinympäristöjä, voivat myös tarjota niille soveltuvia uusia ympäristöjä. Ympäristömuutosten myötä ampiaisten levinneisyys ja esiintyminen ovat muutoksessa, minkä vuoksi kohtaamisemme niiden kanssa ovat muutoksessa.

Suomessa on tavattu 43 ampiaislajia. Näistä 29 on erakkoampiaisia, 12 yhteiskunta-ampiaisia, yksi kaivuriampiaislaji ja yksi paperiampiainen (laji.fi). Erakkoampiaiset eivät nimensä mukaisesti muodosta yhteiskuntia, ja ne jäävät ihmisiltä usein huomaamatta. Yleisin puutarhoissa tavattava yhteiskunta-ampiaislaji on piha-ampiainen (*Vespula vulgaris*). Ihmisten rakennelmista löytyvä pallomainen ampiaispesä on luultavasti piha-ampiaisen tai räystäasampiaisen (*Dolichovespula saxonica*) tekemä. Ampiaiset ovat moniruokaisia: aikuiset keräävät toukille liharavintoa, mutta syövät itse sokeripitoista ravintoa, kuten mettä (Komonen ym. 2020). Hajuainstin perusteella suunnistaessaan ampiaiset saattavat tulla etsimään ravintoa myös terasseilta ja grillijuhlilta.

Ampiaisten ja ihmisten kohtaamiset ovat yllätyksellisiä, ja ne saattavat olla sitä jommallekummalle osapuolelle ikävällä tavalla. Ampiaisia esiintyi runsaasti viimeksi kesällä 2018, ja ne olivat laajasti esillä mediassa otsikoina, kuten ”Aggressiiviset ampiaiset piinaavat nyt lomalaisia” (*Iltalehti* 26.7.2018).

Varovainen suhtautuminen ampiaisiin on järkevää, sillä ampiaisen pisto on kivulias ja etenkin allergisille jopa vaarallinen. Ihmiset ovatkin osoittaneet kekseliäisyyttä tullakseen toimeen ampiaisten kanssa. Ampiaisia kutsutaan haluttuihin paikkoihin hyönteishotelleilla ja -baareilla, karkotetaan valepesillä ja vesipusseilla, ja niistä hankkiudutaan lopullisesti eroon ansoilla, myrkyillä tai kutsumalla tuholaistorjujat paikalle. Internet ja sosiaalinen media ovat tar-

NETNOGRAFIA ON VERKOSSA TEHTÄVÄÄ ETNOGRAFIAA.

jonneet alustan ideoiden leviämiseen ja ohjeiden jalkamiseen muun muassa käsityöharrastajien virtuaalisissa yhteisöissä (Haveri 2013). Ratkaisut nostavat esiin hyönteis- ja ampiaissuhteiden ristiriitaisuutta. Hapuilua kuvaa osuvasti lause Marttajärjestön verkkosivuilla: ”Houkuttele pörräiset hotelleilla ja karkota valespesillä.”

Monilajisessa maailmassa ihmisenkaltaisella tavalla karismaattiset lajit kiinnittävät helposti huomion ja päätyvät todennäköisemmin suojelun kohteeksi (Lorimer 2007). Kun nekin silti ovat vaarassa kadota, monilajisuuden tutkijat Deborah Bird Rose ja Thom van Dooren (2011) kysyvät, mitä mahdollisuuksia on vähemmän pidetyillä lajeilla (*unloved others*). Ampiaiset mielletään ihmisenäkökulmasta yleisesti vähemmän pidettyjen lajien joukkoon. Kansantaruissa ampiainen on usein huijari ja julma peto (mm. Frankum & Cruikshank 1861). Sosiaalisen median meemeissä mehiläinen on söpö ja hyödyllinen, mutta ampiainen kuvataan kiusallaan pistävänä hyödyttömänä ilkimyksenä. Vaikka ampiainen ei olekaan karvaisen mehiläisen veroinen pölyttävä, siitäkin on ihmiselle hyötyä paitsi siementen levittäjänä ja hyötykasvien tuholaisten torjuna, myös pölyttäjänä. Ampiaisen merkityksestä pölytyksessä tai niiden kasvilajin valinnasta on kuitenkin vain vähän tutkimustietoa (mm. Fateryga 2010).

Maantieteilijä Franklin Ginn ja tutkijakumppanit (2014) ovat kirjoittaneet kiusallisten toislaisten (*awkward creatures*) kanssa toimeen tulemisesta. Heidän mukaansa monilajiset yhteenkietoutumat ovat usein epämielisiä, eikä niiden käsittelemiseksi ole olemassa valmiita monilajista etiikkaa. Ginn tutkijakumppaneineen huomauttaa myös haavoittuvuuden, väkivallan ja kuoleman kuuluvan monilajisiin suhteisiin. Luontomatkoilun tutkija Anu Valtonen kumppaneineen on tarkastellut yhteiseloa toisen kiusalliseksi mielletyn hyönteisen, hyttysen kanssa. Hyttysten tappaminen on lähes kyseenalaistamaton

käytäntö, mutta samalla hyttysen osallistuvat tiiviisti esimerkiksi retkeilykokemusten muodostumiseen ja kertomuksiin niistä. Materiaalisen feministisen tutkimuksen lähestymistavoin arkisia, kehollisia hyttysten ja ihmisten kohtaamia tarkastelemalla Valtonen ja tutkijakumppanit (2020) rakentavat monimuotoisempaa monilajista etiikkaa. Tämän artikkelin tavoitteena on samaan tapaan osallistua monilajisen etiikan hahmotteluun tuomalla ampiaissuhteemme tarkastelun kohteeksi.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Monilajinen tutkimus on herättänyt yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden parissa paljon kiinnostusta (van Dooren ym. 2016). Sen tekemisen ja kirjoittamisen tavaksi on muodostunut monilajinen etnografia (Kirksey & Helmreich 2010, Tallberg ym. 2020), jonka kysymyksenasettelut sijoittuvat ympäristöhuolen kehykseen. Monilajisen etnografisen työskentelyn tavat riippuvat muun muassa tarkasteltavista lajeista. Lähestyn ampiainen valespesien virkkausilmiötä etnografisesti jäljittäen sitä eri esiintymiskonteksteihin niin tietoverkoissa kuin materiaalisessa maailmassa.

Ampiaisten ja ihmisten yhteiselon dynamiikkojen tarkastelemiseksi keräsin systemaattisesti kaikki *Helsingin Sanomien* ja *Iltasanomien* ampiaisiin liittyvät kirjoitukset vuosilta 2016–2019. Tätä artikkelia varten poimin media-aineistosta ampiainen valespesien virkkaukseen liittyvät kirjoitukset, joita kertyi kuusi. Keräsin aineiston lehtien sähköisistä arkistoista, mutta jutut ovat ilmestyneet myös painetuissa lehdissä, mikä laajentaa mahdollista lukijakuntaa.

Netnografia on verkossa tehtävää etnografiaa, jossa tutkijan kenttänä on internet. Etnografian periaatteiden mukaisesti tutkijan on tunnettava kenttä ymmärtääkseen tutkimuskohdetta kontekstissaan (Kozinets 2010). Jäljitin ampiainen valespesien virkkausilmiötä Google-haulla, muun muassa hakusanoilla ”virkattu ampiainen valespesä”, jonka myötä aineistoon kertyi analysoitavaksi yhteensä 15 artikkelia, *Helsingin Sanomien* ja *Iltasanomien* lisäksi Ylen sivuilta, Marttojen verkkosivuilta ja blogista, *Iltalehden* sivuilta, *Aamulehdestä* ja *Ihana*-askartelulehden sivuilta.

Lähestyin muutamia suomalaisissa valepesän ohjeissa mainittuja tekijöitä sähköpostitse jäljitäessäni ilmiön saapumista Suomeen. Virkatut ampieisten valepesät löytyvät myös sosiaalisesta mediasta. Muodostin kuvaa ilmiöstä tekemällä hakuja, kuten ”valepesä” ja ”ampiaispesä”, Facebook-, Twitter- ja Instagram-yhteisöpalveluissa. Eniten sisältöä ampieisten valepesistä löytyi Instagramista. En kerännyt aineistoa talteen, mutta tein muistiinpanoja siitä, millä tavoilla valepesät olivat esillä. Ampiaiskeskustelun kannalta on kiinnostavaa, että valepesät näyttävät ”Instagram-kelpoisina” (*instagrammable*), esteettisinä käsitöinä.

Monilajisessa tutkimuksessa autoetnografinen tutkimusote on luonteva tuottaessaan ensikäden tietoa monilajisesta yhteiselosta. Valtonen ja Kumppani (2020) hyödynsivät autoetnografista muisteluä tutkimuksessaan hyttysten kanssa elämistä. Autoetnografiaa on hyödynnetty myös käsityön tutkimuksessa. Käsityön tutkija Anna Rauhala (2019) on tehnyt taidon etnografiaa ja tavoitellut neulomiseen sisältyvää hiljaista tietoa tuottamalla kopioita Kansallismuseon kokoelmissa olevista lapasista. Käsityöhön sisältyy paljon kokemukseräistä tietoa, joka tulee esiin tekemisen prosessissa. Uusmateriaalisessa käsityön tutkimuksessa huomio kiinnitetään monilajiseen tarkasteluun sopivasti tekijän ja materiaalin kohtaamisiin ja niissä tapahtuviin liikahtuksiin, jolloin tutkijan osallistuminen on tarpeen (Kihlman & Kontturi 2016; Pérez-Bustos 2018; Roosth 2012).

Osa tutkimusaineistostani syntyi autoetnografisen työskentelyn tuloksena. Valmistin erilaisia ampieisten valepesiä ja sanallistin tekemisen herättämiä ajatuksia tutkimuspäiväkirjaan. Käytän tekstissä otteita autoetnografiasta merkiten ne lyhenteellä [AE]. Työskentelyn tavoitteena oli Rauhalan (2019) tapaan kokea valepesän valmistamisen prosessi ja virkkaamiseen eläytyen tuottaa etnografista tietoa siitä, minkälaisia tietoja virkkaaminen edellyttää ja synnyttää.

Virkkaamalla syntyvä tieto on tilanteista (Haraway 1988). Autoetnografia ei ole toistettavissa, sillä toisen valepesiä virkkaavan lähtökohdat eroavat omistani. En ryhtynyt valepesän valmistukseen niistä

lähtökohdista, joita mediassa olleet ohjeet tarjosivat, sillä tarkoitukseni ei ollut karkottaa ampieisia vaan tarkastella ilmiötä monilajisen ymmärryksen kannalta. Vaikka mielessäni risteili monenlaisia käsitteellistyksiä virkkaamaan ryhtyessäni, tekemisessä syntyvän tiedon erityinen luonne tuli näkyviin. Virkkaamalla syntynyt etnografinen tieto yllätti.

VALEPESÄT TIETÄMISEN TAPOJEN RAJAKOHTENA

Ampieisten valepesät ovat toimineet mediakeskustelussa rajakohtena (Star & Griesemer 1989), jonka ympärille on ollut mahdollista koota monenlaisia ampieistietoa ja käydä keskustelua ampieisten ja ihmisten yhteiselosta. Tieteentutkijoiden Susan Leigh Starin ja James Griesemerin kehittämä ’rajakohteen’ käsite kuvaa yhteisiä nimittäjiä, joiden varaan eri sosiaalisista maailmoista tulevien toimijoiden yhteistyön käytännöt voivat rakentua. Rajakohteen taustalla on ajatus tiedon tilanteisuudesta, ja rajakohteet voivat toimia yhteistyön välineinä. Virkatut valepesät eivät ole yksi; rajakohteen ympärillä käytävä keskustelu ja valepesien valmistaminen mahdollistavat erilaisten merkitysten esiin nostamisen ja siirtymisen kontekstista toiseen. Käsityön lopputuotteena ja rajakohtena tarkasteltuna valepesät tarjoavat mahdollisuuden monilajiselle pohdinnalle ja etiikan muodostamiselle.

Aamulehdessä (Otsamo 2016) haastateltu käsityöharrastaja kertoi löytäneensä idean ampieisten valepesään ”useilta puutarha-aiheisilta keskustelupalstoilta ja blogeista netistä”. Vanhimman englanninkielisen virkatun ampieispesän (*crocheted wasp nest*) ohjeen löysin vuodelta 2008. Suomessa ilmiö kasvatti suosiotaan parissa vuodessa siten, että 9.6.2018 *Me Naiset* otsikoi ampieisten valepesän olevan ”kesän ykköshitti”. Ohjeita ja kuvia valmistetuista valepesistä jaettiin mediassa aktiivisesti yhä kesällä 2020.

Valepesien idea nojaa oletukseen ampieisten reviiritietoisuudesta. Kuningattaren ei arvella rakentavan pesää paikkaan, jonka se tulkitsee varatuksi. Ajatus reviiritietoisuudesta esitettiin varmana monissa englanninkielisissä ohjeissa. Mediassa on voitu

LUONNONTIETEELLINEN ASiantuntemus näyttäytyy huokoisena, toisenlaisille tietämisen tavoille avoimena.

otsikoida napakasti ”Valepesä karkottaa ampiaiset” (Huotari 2018), mutta kotimaisissa ohjeissa ei esitetä vahvoja tiedollisia väitteitä vaan kannustetaan kokeilemaan itse, toimisiko valepesä ampiaisten karkottimena. Esimerkiksi Marttojen verkkosivuilla olevassa valepesän ohjeessa kehoitetaan kokeilevuuteen: ”kokeile tehdä valepesä hienoine ampiaisineen ja testaa, toimiiko tämä käytännössä.”

Käsityöblogeissa monet valepesiä kokeilleet kertovat vakuuttuneensa niiden toimivuudesta. Tosin *Helsingin Sanomien* lukijakuvassa 31.5.2019 ampiaiset olivat rakentaneet pesänsä kiinni suodatinpussista tehtyyn tekopesään. Valepesät pyrkivät vaihtelevassa määrin jäljittelemään oikeaa pesää. Eri ohjeissa virkattu ampiaispesä kehoitetaan täyttämään polyestervivanulla, rutistetulla muovipussilla tai massapallolla. *Ihana*-askartelulehden (2/2016) ohjeessa vinkattiin valepesän täyttämistä sanomalehdellä. Sen tuoksu saattaisi muistuttaa selluloosaa, josta ampiaiset oikeasti pesänsä rakentavat.

Mediassa valepesiä on arvioitu lähinnä kysyen, toimivatko valitut materiaalit ja menetelmät ampiaisten karkotuksessa. Kommentoimaan kutsutuille hyönteisasiantuntijoille on tarjoutunut myytinmurtajan rooli. *Helsingin Sanomien* haastattelema pistiäisasiantuntija arveli, että suodatinpussista valmistettu karkotin voisi toimia villalangasta virkattua valepesää todennäköisemmin, sillä se muistuttaa enemmän oikeaa ampiaispesää (Huotari 2018). Pistiäisasiantuntija totesi, että monissa valepesäohjeissa näkyvä pitkä ripustuslenkki saattaisi vähentää valepesän tehoa, sillä oikeat ampiaispesät ovat kiinteästi paikoillaan alustassaan, eivätkä heilu tuulen mukana. Toinen ampiaistutkija tyrmäsi valepesien toimivuuden *Helsingin Sanomien* haastattelussa (Juupaluoma 2019):

”Ampiaiset kyllä tunnistavat toisen ampiaispesän. Eihän ihmisenkään luule kalliota kerrostaloksi. Tässä on kyse vähintään yhtä suuresta erosta. Ampiaisilla on myös hirveän hyvä hajuaiesti. Ne tunnistavat, onko pesä tehty suodatinpaperista tai villasta vai onko se aito.”

Ampiaistutkija rinnasti ihmisten ja ampiaisten kyyryn havainnoida ympäristöönsä painottaen, etteivät ampiaisetkaan olisi noin vain höynäytettävissä. Hän arveli valepesän mahdollisen karkotusvaikutuksen perustuvan pesän liikkeeseen ja villan tuoksuun. Tutkija piti sattumana, mikäli ampiaiset eivät pesää valepesän läheisyyteen rakentaisi, koska ne eivät pesäpaikkaa valitessaan välttä edellisen vuoden oikeitaampiaispesä.

Media-aineistosta olisi mahdollista lukea vastakkainasettelua, jossa pääosin miespuoliset asiantuntijat arvostelevat naistapaista käsityötä epärationaalisuudesta. Erilaisten tietämisen tapojen välille ei kuitenkaan rakennu jyrkkää ristiriitaa, vaan luonnontieteellinen asiantuntemuskin näyttää huokoisena, toisenlaisille tietämisen tavoille avoimena. Vaikka hyönteistutkijat epäilevät valepesien toimivuutta, he eivät kiistä ilmiön muita arvoja. *Aamulehden* jutussa (Otsamo 2016) ampiaistutkija totesi, että ”on kuitenkin hyvä, että ihmiset tekevät muutaakin, kuin suihkuttelevat myrkyä”. *Iltalehden* jutussa (Knuutila 2019) tutkija näki myös valepesien arvon käsityönä:

”[Tutkija] ei kuitenkaan tyrmää valepesiä askartelumielessä. Harmaasta villalangasta virkatut valepesät ampiaisineen voivat näyttää oikein hauskoilta. – Jos valepesät ovat hienon näköisiä, niin mikäs siinä.”

Monissa sanomalehdissä on vuosittain ilmestynyt artikkeli siitä, miksi ampiaiset vaikuttavat loppukesällä ”aggressiivisilta”. *Helsingin Sanomien* haastatteleman hyönteistutkijan mukaan ampiaisten loppukesän ”käytöshäiriöt” johtuvat eksistentiaalisesta kriisistä (Sjöholm 2016). Jutussa kerrottiin, kuinka ampiaisyhdyskunnan uudet kuningattaret lähtevät syksyn tullen etsimään talvehtimispaikkaa, ja vanhat kuningattaret kuolevat. Uusia toukkia ei enää synny, ja työläisampiaiset, joiden tehtävänä on ollut pesän

rakentaminen ja puolustaminen sekä ruoan etsiminen toukille, menettävät elämänsä tarkoituksen. Työläiset jatkavat edelleen ruoan etsimistä ja saattavat tulla saaliinjaolle terasseille.

Ampiaisten eksistentiaalinen kriisi on mediasa esitetty todennäköisesti ainakin osittain vitsinä. Ampiaiset ovat perustavasti käsittämättömiä toisia (vrt. Hyvärinen 2019), jolloin antropomorfinen eksistentiaalisen kriisin kokemus näyttää niihin liitetynä absurdilta. Ekologisen hätätilan ja yleisen tulevaisuuteen liittyvän epävarmuuden kehyksessä puhe ampieisten eksistentiaalisesta kriisistä voi vakavasti otettuna auttaa suhtautumaan ampieisiin myötätuntoisesti ja lisätä ymmärrystä ylläajisista elämän ja kuolevaisuuden reunaehdoista (Haraway 2008).

Ampiaisten valepesät toimivat rajakohteena parhaimmillaan erilaisia tietämisen tapoja yhdistellen. Valepesäjuttujen yhteyteen toimittajat ovat koonneet tietoa ampieisten elintavoista, ja valepesistä kertovat jutut ovat voineet lisätä vastuullisen toiminnan valmiuksia (*response-ability*, Haraway 2016) ampieisia kohdattaessa. Mediassa esiintynyt kritiikki valepesien toimimattomuudesta karkottimina ei ole tukahduttanut ilmiön suosiota. Valepesäilmiössä ei ole kyse ainoastaan funktionaalisuudesta, vaan myös tekemisestä ja estetiikasta.

Vastapainona hyönteistutkijoiden skeptisyydelle valepesien valmistamiselle on tuonut vakavasti otettavaa leimaa se, että Marttajärjestö neuvoo ampieisten valepesien teossa. Martat on luotettavaksi koettu vapaan sivistystyön järjestö, joka nojaa neuvontatyössään tutkittuun tietoon ja yhdistää sitä kokemustietoon (Vehviläinen 2013). Marttojen keskeisiä arvoja ovat vastuullisuus ja ekologisuus. Siten on luontevaa, että Martat edistävät monilajista etiikkaa ja sellaista käsityötä, joka kutsuu pohtimaan monilajisia suhteita. Ampieisten valepesiä on virkattu Marttojen ja muiden vapaan sivistystyön toimijoiden kursseilla.

Ampieisten valepesien suosioon on vaikuttanut myös se, että toinen suuri toimija, lankavalmistaja Novita tarttui ilmiöön. Suomalaiseksi ampieisen valepesän malliksi vakiintui nopeasti Novitan harmaalla villasekoitelangalla virkattu, säännöllisen muotoinen, pallomainen pesä. Ohje tämän kaltaisen pesän valmistamiseen on muun muassa Novitaknits-ohjesivuilla ja

Marttojen verkkosivuilla. Lehdissä julkaistut valepesän ohjeet noudattelivat samaa mallia. Englanninkielisen kuvahaun perusteella virkattujen ampieispesien väreissä ja muodoissa näyttää olevan muualla enemmän variaatiota. Novitan 7 veljestä -lanka on Suomessa myydyin neulelanka, ja *Aamulehden* haastatteleman käsityöharrastajan mukaan ampieisen valepesät on helppo toteuttaa Novitan langalla, koska ”sitä saa joka marketista ja harmaan sävyjä on paljon” (Otsamo 2016). Lankojen ostaminen varta vasten valepesän tekemiseen on ristiriidassa sen ajatuksen kanssa, että valepesän virkkaus olisi ekologinen jämalankaprojekti, jollaisena se monesti esitetään.

Martat on tärkeä toimija käsityöperinteen ylläpitämisessä, elvyttämisessä ja uudistamisessa. Martat ja Novita ovat tehneet käsityöteeman ympärillä runsaasti yhteistyötä. Uuden sukupolven innostamiseksi käsityön pariin toimijat järjestivät vuonna 2010 Sukkarekka-kiertueen, joka palkittiin vuoden parhaana yhteiskunnallisena viestintätekona. Novita on murtautunut sukupuolittuneen käsityön perinnettä nostamalla esiin pipoja virkkaavia lumilautailijapoikia (Stavén 2013). Yritys korostaa viestinnässään vastuullisuutta ja kestävyyttä, vaikka yrityksenä noudattaa neljännevuositalouden kasvulogiikkaa. Sitä vasten tarkasteltuna ampieisten valepesien virkkaus näyttää pikemminkin kvartaalikäsityöltä ja Novitan lankojen myynnin edistämiseltä. Käsityön tekijä ei ole omaehtoinen taitaja vaan muodin mukaisten mallien toistaja.

Mediassa jaetut ohjeet voi ajatella suunnatuksi uusille käsityön tekijöille, keinona innostaa uusia harrastajia käsityön pariin. Ampieisten valepesän sanotaan olevan ”kiva kesäkäsityö” tai ”söpö mökkitulainen” – sisustuksellinen koriste, johon ei välttämättä sisälly eettistä pohdintaa tai halua ampieisen näkökulman ymmärtämiseen. Kun ampieisia ryhdytään karkottamaan käsityön keinoin, on kuitenkin nähtävä vaivaa, ja virkkaamiseen käytetty aika saattaa tarjota tilaisuuden monilajiseen havainnointiin. Verratuna yleiseen kulttuuriseen kehystykseen ampieisista pistävinä ilkimyksinä niiden assosioituminen ”söpöihin kesäkäsítőihin” vaikuttaa jo sinänsä merkittävältä muutokselta monilajisen yhteiselon suuntaan.

Valepesää ei ole välttämätöntä valmistaa itse, sillä kädentaitajat myyvät virkattuja valepesiä markkinoil-

la ja verkossa. Paperista valmistettuja, lyhtyä muistuttavia valepesiä on saatavana puutarhamyymälöistä, ja myyntiin on tullut myös savesta dreijattuja keraamisia valepesiä. Valepesäilmiö toimii osana globaalia kapitalismia, jolloin monilajisuuden näkökulma hukkuu taloudellisen hyödyn tavoitteluun. Valmiinakin ostettu valepesä voi viestiä halusta monilajiseen kukoistukseen, mutta itse tekemällä syntyvä monilajisen ymmärryksen mahdollisuus jää silloin toteutumatta.

Kaikenaista käsityötä voidaan pitää itsessään aktivismina, kapitalismin ja teollisen massatuotannon vastavoimana (Perttula 2018; myös Haveri 2013; Kojonkoski-Rännäli 2014). Myös Harawaylle (2016) virkkaaminen on globaalin teollisen talouden tuhoavia ja aineita käyttäjä vastustavaa työtä ja materiaalista leikkiä, joka synnyttää välittäviä yhteisöjä. Yhteisöllisyys ja hyvän tekeminen ovat uudessa käsityökulttuurissa tärkeitä ulottuvuuksia. Vaikka valepesiä virkkaisi yksin sohvanurkassa, käsityöllä voi halutessaan osallistua virtuaaliseen tai fyysiseen käsityöharrastajien yhteisöön esimerkiksi kurssilla, neulekahviloissa tai tekemällä blogipostauksen valmiista käsityöstään. Käsityöaktivismi pyrkii yhteiskunnallisen keskustelun aktivoimiseen, säröjen synnyttämiseen ja perinteisten toimintamallien kyseenalaistamiseen (Perttula 2018). *Aamulehden* haastattelema käsityöharrastaja kertoi antaneensa ampieisten valepesiä lahjaksi mökkinaapurille ja vieneensä niitä luonnonsuojelualueen huussiin ja grillipaikalle ampieisia karkottamaan (Otsamo 2016). Valepesien virkkaus voi olla käsityöaktivismia, joka herättää keskustelua ampieisten ja ihmisten yhteiselosta.

Käsityöhön sisältyvät olennaisesti ilo ja leikki (Haveri 2013). Ekologisessa hätätilassa leikillisuus ja huumori voivat olla tärkeitä voimavaroja monilajisten suhteiden uudelleen järjestelyssä (Lyytimäki 2018). Esimerkki leikillisyydestä ampieisten valepesien tekemisessä sisältyy Marttojen blogiin: ”Voit myös pujottaa mustan langan neulalla ampparin peppusta ulos, niin saat ampparille piikin. Eihän se amppari siihen kiinnitä huomiota, mutta onpahan kiva hassutella” (Karvonen 2018). Ampieisten valepesän valmistaminen voi olla leikillinen elämän tutkailemisen tapahtuma, jossa ampieisten pistin ei ole vain uh-

kaava, vaan siitä voi hassutella. Ekologisen hätätilan puristuksessa leikillisuus voi auttaa ylläpitämään elinvoimaisuutta ja löytämään monilajisen kukoistuksen mahdollisuuksia.

Ampieisten valepesät kokoavat rajakohteena kirjavan joukon toimijoita yhteenliittymäksi (*assemblage*, Tsing 2015), jolla on pesien valmistukselle monenlaisia tavoitteita. Mukaan tulevat ampieiset, valepesiin käytettävät materiaalit ja niiden alkuperä, käsityötä edistävät vapaan sivistystyön toimijat, yrittäjät, käsityöbloggarit, puutarhurit, toimittajat ja luonnontutkijat. Valepesien virkkauksen taustalla voi olla yhtä lailla ampieisinho kuin halu elää ampieisten kanssa sopuisti rinnakkain. Virkkaus voi olla kivan käsityön tekemistä harrastuksena ja ajanvietteenä tai lisätienestien hankkimista. Kun valepesät esittävät ampieiset söpöinä sisustustuotteina, ne voivat vieraannuttaa luonnosta sen sijaan, että auttaisivat löytämään yhteyksiä. Kootessaan yhteen monenlaisia tietoja valepesien virkkauksessa on potentiaalia monilajisen etiikan rakentamiseen, mutta monilajinen tunnustelu ei ole läsnä automaattisesti. Huomioimisen taitoja on kultivoitava aktiivisesti (van Dooren ym. 2016).

VIRKKAAMALLA SYNTYVÄ MONILAJINEN TIETO

Käsityöhön toimintana kuuluvat tiedot, taidot, arvot ja asenteet (Väänänen 2020). Olennaisena osana käsityötoimintaan kuuluu materiaalitietous, joka Kojonkoski-Rännälin (2014) mukaan on jäänyt käsityön opetuksessa liian vähälle. Rauhala (2020) toteaa neulontaprosessin olevan paitsi ihmisten, myös tekijän ja materiaalin välistä vuorovaikutusta. Käsityön tuloksena syntyvät esineet kertovat yhteydestä luontoon ja suhteesta raaka-aineena käytettäviin kasveihin ja eläimiin. Uudessa käsityössä ja käsityöaktivismissä pidetään tärkeänä ekologisuuutta, kierrätystä ja esimerkiksi jämalankojen ja -materiaalien hyötykäyttöä (Haveri 2013).

Kestävässä käsityössä pohditaan niin ekologisia, taloudellisia ja sosiaalisia kuin kulttuurisiakin kysymyksiä. Kokonaisvaltaisena systeeminä siihen kuuluvat käsityö toimintana, tuotteena ja aineettomana käsityönä (Väänänen ym. 2017); se on toiminnan ja arvojen välistä pohdiskelua ja yhteensovittamista.

KÄSITYÖN HARRASTAJILLE TEKEMISEN ILOON KYTKEYTYY HUOLI LUONNONVAROJEN LIIKAKULUTUKSESTA.

Kestävyyden näkökulmasta käsityön tutkija Niina Väänänen ja kumppanit pitävät merkittävimpinä käsityön aineettomia ulottuvuuksia: filosofisia, sosiaalisia, yhteiskunnallisia, taloudellisia ja muita kysymyksiä. Autoetnografisella työskentelyllä kohdennan nyt tutkijan katseeni käsityöhön tekemisenä ja toimintana sekä niiden esiin nostamiin kysymyksiin. Lähdin liikkeelle helpoimmasta päästä ja kokeilin tehdä valespesän suodatinpussista.

”Ohjeiden mukaan otin talouspaperiarkin ja mytäsän sen suodatinpussin sisään. Rypytyin pussin suun suppuun, kiepautin pätkän villalankaa ripustuslenkiksi ja nidoin koko komeuden kiinni. Aikaa meni alle minuutti. Juuri minkäänlaista tekemisen iloa en tästä saanut, lopputulos oli ruma ruttu. Jos olisin liikkeellä oikeasti ampieisten karkotustarkoituksessa, tämä saattaisi olla se ratkaisu jota ensimmäisenä kokeilisin.” [AE]

Suodatinpussimöykky ei vaadi suurta vaivannäköä tai taitoa. Valmistamisen prosessi oli niin nopea, ettei se ehtinyt virittämään monilajista mielikuvitusta. Suodatinpussipesän materiaalit ovat varsin ekologisia, ja valespesän voi hävittää biojätteenä. Valespesien valmistaminen virkkaamalla viritti enemmän ekologisia ja eettisiä kysymyksiä materiaalista. Ensimmäisen valespesäni virkkasin tummanharmaasta Novitan 7 Veljestä -langasta, koska minulla sattui olemaan sitä pieni kerä. Päätin tehdä mediassa esiintyneen mallin mukaisen, noin nyrkin kokoisen pallon, mutta koska olen kokenut virkkaaja, en malttanut seurata ohjetta vaan virkkasin vapaasti. Valespesäni syntyi jämälangasta, joten sitä voi siltä osin pitää ekologisenä. Valmiin mallin seuraaminen ei sekään tuonut erityistä mielihyvää tai ruokkinut monilajista mielikuvitusta. Autoetnografinen työskentelyni lähti kokeilevampaan suuntaan.

”Toiseen valespesään päätän käyttää luonnonvalkoista, hiukan paksumpaa villalankaa, jonka ostin suoraan tuottajalta Nauvosta pari vuotta sitten kesälomareissulla. [--] On väliä, millä sanoilla puhumme asioista. On myös väliä, mistä langoista valespesäiset virkkaamme. Eri langat kytkevät osaksi erilaisia verkostoja. [--] Sataprosenttinen villalanka tuoksuu edelleen lampaalta ja siinä on lampaanvillan oman rasvan tuntu. Yhtäkkiä tajuan, että valespesäprojektini ei olekaan kahden lajin neuvottelua, vaan mukana on ainakin kolmas laji – lammas. Alkaa tuntua hölmöltä; miksi ihmeessä ampieaisen valespesä pitäisi tehdä villalangasta, eläinperäisestä materiaalista, kun ampieaiset itse käyttävät rakennusaineena kasvipöytäselluloosaa.” [AE]

Villa on yleisesti käytetty käsityömateriaali, jonka käytön käsityössä tuntuu liittyvän kyseenalaistamaton ekologisuuden oletus. Käsityön harrastajille tekemisen iloon kytkeytyy huoli luonnonvarojen liikakulutuksesta, ja Rauhalan (2020) mukaan empatia muita lajeja kohtaan on saanut neulojat vaatimaan eettisesti tuotettuja villalankoja. Mikäli ampieisten valespesien ideana pidetään ekologista autenttisuutta, ei villa materiaalina tunnu loogiselta valinnalta, ellei karkotusvaikutusta perusteta juuri villan tuoksuun. Materiaalin tarkemmalla pohdinnalla on mahdollista kyseenalaistaa, onko virkattu valespesä ylipäättään ekologista käsityötä. Samalla kun valespesän virkkauksella rakennetaan rauhanomaista rinnakkaiseloa ampieisten kanssa, tekemiseen kytkeytyvät, muita toisilajisia kaltoin kohtelevat talouden rakenteet saattavat jäädä huomiotta.

Suoraan tilalta ostetussa langassa lammas tuntuu eläimenä olevan enemmän läsnä kuin teollisissa langoissa. Mikäli olisin vegaani, olisin eettisistä syistä valmistanut valespesän ilman muuta ei-eläinperäisestä materiaalista. Villalangan moniaistinen tunnustelu herätti havaitsemaan, että ampieisten valespesän virkkaus ei ole vain kahden lajin, ampieaisen ja ihmisen, välistä yhteiselon neuvottelua vaan se kytkeytyy osaksi laajempia monilajisia vallankäytön ja vuorovaikutuksen verkostoja. Ruokavalion eläinperäisyys on noussut keskusteluun yhtenä suurena kestävyyskysymyksenä myös monilajisen eettisen kasvatuksen näkökulmasta (Rosenberg 2020). Monilajista eettistä ajattelua on syytä laajentaa muillekin elämän alueille, käsityö mukaan lukien.

Käsityötä on käytetty ympäristöongelmista viestimiseen. Esimerkistä käy Australiasta liikkeelle lähtenyt koralliriuttojen virkkaus (*Hyperbolic Crochet Coral Reef*), joka muistuttaa ilmastonmuutoksen vaikutuksista herkille merenalaisille ekosysteemeille (East 2014; Haraway 2016; Roosth 2012). Koralliriutat ovat syntyneet yhteisöllisesti, tuhansien tekijöiden käsissä, ja ne ovat kiertäneet esillä monissa museoissa. Virkatussa korallissa yhdistyvät tiede, taide, käsityö ja aktivismi. Virkkaus perustuu matemaattiseen algoritmiin korallien rakenteesta, mutta elävyyttä tavoitellessaan projektiin osallistuneet käsityön tekijät ovat poikenneet geometrisesta tarkkuudesta ja toisteisuudesta (Roosth 2012).

Kulttuurintutkija Scott East (2014) kirjoittaa, että evolutiivisen elävyyden tavoittelu virkkauksessa on elämän mahdollisten muotojen leikittelevää tunnustelua. Samalla se on affektiivis-kognitiivista mahdollisuuksien ekologiaa, joka tarjoaa uusia mie-

likuvituksellisia kehystyksiä ja tulkintoja. Harawaylle (2016) korallin virkkaus on huolenpidon käytäntö ja intiimiyttä ilman läheisyyttä – virkkauksessa materialisoituvaa todellista läsnäoloa ja siteiden solmimista. Ampiaisten valespesien virkkaus voi toimia samanlaisena tunnusteluna ja siteiden solmimisena.

”Tajusin, että valespesä neuvotaan ohjeissa virkkamaan väärin päin, alhaalta ylös. Tämä on kätevää, koska aloituslangan voi jättää pesän sisälle, ja lopetuslangasta saa tehdyksi ripustuslenkin. Mutta ampiaiset tietenkin aloittavat roikkuvan pesän rakentamisen ylhäältä, kohdasta josta pesä kiinnittyy räystäääseen, tai minne sen nyt rakentavatkaan. Siksi virkkasin toisen valespesän ylhäältä aloittaen. [-] Koin tarvetta tehdä ampiaisten näkökulmasta oikein. Toiseen villalankapesään virkkasin muuttaman epätasaisen, kohollaan olevan kohdan. Näin hain valespesään tekstuuria ja elävyyttä, kuten

Kuva 1. Autoetnografiseen työskentelyyn kuului valespesien virkkaaminen kokeilevalla otteella.

joissain netin kuvissa näin. Mutta samalla mietin tekeväni ampieisten näkökulmasta väärin, vähätteleväni niiden rakennustaitoja. Sillä ei ampieispesissä ole epätasaisuutta ja virheitä, ne ovat pinnaltaan sileitä, ja vaikka ne rakentuvat kerroksista, on kuviossa aina säännöllisyys, ei sellaisia epäsäännönmukaisia virheitä mitä valepesään tein.” [AE]

Huomasin suhteuttavani käsityön tekemistäni ekologiseen tietoon ampieisista. Pyrin tekemään toisen pesän kuten ampieiset tekisivät sen: ylhäältä alkaen. Elävyyden tavoittelussa työskentelyni erkani ekologisesta autenttisuudesta. Monissa mediassa jaetuissa valepesän ohjeissa elävyyttä on tavoiteltu kiinnittämällä pesään tekoampieisia. Ohjeissa on vaihtelua siinä, millä tavoin ampieiset on valmistettu. Joissain malleissa ne on kirjottu langalla suoraan pesään, toisissa ne on valmistettu kieputtamalla mustaa ja keltaista lankaa cocktailtikun ympärille, huovuttamalla tai neulomalla. Osassa ampieisille on taivutettu langasta tai ohuesta metallilangasta siivet. Novitan ohjeissa ampieiset on kiinnitetty langalla roikkumaan pesästä, pörräämään sen ympärillä.

En tehnyt omiin valepesiini tekoampieisia – osin laiskuuttani, koska tavoitteeni ei ollut valepesien söpöys. Jollakin tavalla lanka-ampieiset vaikuttivat pilkkaavan oikeita ampieisia. Sen sijaan että ne olisivat tuoneet elävyyttä, ne tuntuivat pitävän oikeita ampieisia höynäytettyinä. En usko, että tekoampieinen olisi lisännyt kaipaamaani ymmärrystä ampieisten elämaailmasta.

”Koetan hetken katsoa maailmaa ampieisen aistein, olla lennossa, lähestyä räystästä, havaita siellä jonkin pyöreän, riippuvan muodon [--] Joka olisi kuitenkin kuollut, josta puuttuisi elävään pesään kuuluva ääni ja elämän vire, josta lähtisi vääränlainen tuoksu [--] Ehkä paikka ei olisi muusta syystä mieleeni, se olisi liian tuulinen, tai liian varjossa, ja jatkaisin pesäpaikan etsintää muualla.” [AE]

Kun olin virkannut ensimmäisen valepesän autoetnografiani erkani valmiista malleista ja pesän ihmisenäkökulmasta toiminnallisista tai esteettisistä arvoista. Huomasin virkatessani pyrkiväni ymmärtämään

ampieisen tapaa olla maailmassa ja haluavani tehdä oikeutta sen taidokkuudelle pesänrakennuksessa. Tavoittelin ei-antropomorfasta kaltaisuutta (*kin*, Haraway 2016). Oudosta kaltaisuudesta (Värrä 2018) avautuu näköaloja uudenaikaiseen vastuusuhteeseen ja sille välttämättömän kuvittelukyvyyn kehittämiseen.

Sanallistin autoetnografisia virkkaamisessa syntyneitä havaintoja kirjoittamalla (Tallberg ym. 2020). Kirjoittaminen tuntui minulle sopivalta tavalla yhteyksien tunnusteluun, ja vasta tekstiksi puettuna virkatessa syntyneet tuntemukset saivat muotonsa ja tulivat tietoisien tarkastelun kohteeksi. Mielikuvittokellinen eläytymiseni ampieisen kokemusmaailmaan ei saanut minua vakuuttuneeksi valepesän toimivuudesta ampieisten karkottamisessa.

Työskentelyn myötä kysymys toimivuudesta tuntui entistä merkityksettömämmältä, ja koin uteliaisuuteni ja empatiani ampieisia kohtaan kasvaneen. En aikaisemminkaan erityisesti pelännyt tai karttanut ampieisia, mutta niiden elämaailmaan virkaten eläydytyäni koen, että ampieisten maailma koskettaa omaani enemmän kuin ennen. Youtubesta katsoin videota, jossa joku syötti ampieisille hunajaa kämmeneltään ja mietin, uskaltaisinko. Luonnontutkija-kollegan työhuoneen pöydällä näin ison, halkaistun ampieispesän. Toistaiseksi viimeisenä valepesäprojektinani ryhdyin virkkaamaan ruskeasta bambulangasta ampieispesän poikkileikkausta kennorakenteineen. Taitoni ja kärsivällisyyteni eivät riittäneet sen loppuun saattamiseen.

Autoetnografiset havaintoni eivät ole yleistettävissä kaikkeen ampieisten valepesien valmistamiseen. Niitä virkataan monenlaisista lähtökohdista, eikä tekeminen automaattisesti viritä monilajiseen pohdintaan. Valmistaa valepesän mallia seuraamalla en päässyt kiinni elävyyteen. Mikäli muutkin virkkaajat toistavat mallia sen enempää pohtimatta, valepesien valmistamisen mahdollisuudet monilajisen etiikan rakentamisessa jäävät toteutumatta.

LOPUKSI

Ampieisten valepesät ovat paradoksi. Vaikka niiden tarkoitus on estää ampieisten pesintä, virkkaus on samalla huolenpitoa ampieisista. Ne sekä ylläpitävät

MONILAJINEN ETIIKKA JA HUOLENPITO KUULUVAT EKOLOGISEEN SIVISTYKSEEN.

että haastavat jakoa meidän ja niiden tiloihin, mutta yhtä kaikki valepesien virkkauksessa tunnustetaan ampieisten kanssa jaettu maailma (Weldemariam 2020). Toisaalta paradoksia ei ole, sillä monilajinen etiikka ja huolenpito ei ole joko-tai tai harmonista vaan sotkuista ja kontekstuaalista.

Huolenpito voi olla myös sopivasta etäisyydestä huolehtimista (Valtonen ym. 2020). Ampieisten valepesien ripustaminen on sopivan etäisyyden neuvottelua. Virkkaamisen virittämä monilajinen mielikuvitus saattaa auttaa kehittämään vastuullista huomioon ottamista (*response-ability*, Haraway 2016) jaetussa maailmassa. Valepesien virkkaus voi olla huolenpitoa paitsi toisesta myös itsestä – yhteysien korjaamista.

Ampieisten valepesien tarkastelu rajakohteena toi näkyviin monet toimijat ja tietämisen tavat, joita valepesäilmiö kokoaa yhteen. Rajakohteena valepesät liikkuvat erilaisissa maailmoissa ja asettuvat esimerkiksi käsityöaktiivisuuden välineeksi. Tällöin niihin sisältyy mahdollisuus merkitysten siirtymiseen kontekstista toiseen ja monilajisen pohdinnan viemiseen esimerkiksi mökkituliaisena, virkatun valepesän materiaalisuuteen kiinnittyneenä.

Samalla valepesien erilaiset merkitykset tekevät näkyväksi monilajisen yhteiselon sotkuisuutta ja tempoilevuutta. Virkkaamalla ei synny siistiä, valmista monilajista etiikkaa. Virkkaus voi kuitenkin vinksauttaa näkökulmaa sivuun ihmiskeskeisyydestä ja kyseenalaistaa normalisoituja väkivallan käytäntöjä, kuten hyönteismyrkkujen käyttöä (vrt. Valtonen ym. 2020). Virkkaamalla syntyvä monilajinen tieto paikantaa haavoittuvuuksia ja maailman ymmärtämisessä vähälle huomiolle jääneitä asioita (Pérez-Bustos 2018).

Autoetnografinen työskentelyni nosti esiin käsityön mahdollisuuksia monilajisen yhteiselon tunnustelussa, kun se yhdistyi toisenlaisiin tietämisen tapoi-

hin, kuten ekologiseen ja materiaalitietoon. Käsityötä ja virkkaamista voisi yhdistää muihin työstämisen tapoihin, kuten kirjoittamiseen tai draamalliseen eläytymiseen (ks. Weldemariam 2020) monilajisen etiikan hahmottelussa.

Käsityötä monilajisen yhteiselon tarkasteluna voisi soveltaa muidenkin monilajisten suhteiden kuin ihmisten ja ampieisten jaettujen maailmojen tarkasteluun. Erilaiset käsityötekniikat ja materiaalit soveltuvat luultavasti eri tavoin monilajisen tunnustelun välineiksi ja nostavat esiin eri puolia monilajisesta yhteiselosta. Minkälainen käsityön tekeminen voisi avata hedelmällisesti monilajista etiikkaa muihin vähemmän pidettyihin lajeihin, kuten käärmeisiin, liittyen? Jaettu haavoittuvuus vaatii erilaisia kontekstuaalisia huolenpidon käytänteitä, joista voi syntyä yllättäviä toimijuuksia.

Monilajinen etiikka ja huolenpito kuuluvat ekologiseen sivistykseen, jonka edistäminen on yksi aikuiskasvatuksen tehtävistä. Vapaan sivistystyön toimijat ylläpitävät käsin tekemisen kulttuuria osana ekologista sivistystä. Monilajinen mielikuvitus ei käynnisty käsityössä automaattisesti vaan vaatii monilajisuuteen herkimistä ja monenlaisten tiedollisten aineiden yhteen tuomista eettisen huolenpidon rakennusaineiksi. Monilajinen käsityö voi tarjota sivistystyölle mahdollisuuksia kyseenalaistaa antroposeenin kaltaisia, epätoivoa herättäviä suuria kertomuksia ja tuoda rinnalle paikantuneita tarinoita monilajisesta kukoistuksesta.

MINNA SANTAOJA
HT, apurahatutkija
Tulevaisuuden tutkimuskeskus
Turun yliopisto
 <https://orcid.org/0000-0003-4289-5191>

Artikkeli on kirjoitettu osana Koneen Säätiön rahoittamaa hanketta ”Amppari pamppari, mene pois! Ampieisten ja ihmisten yhteiselon dynamiikat” (2019–2021, ampase.fi). Lämmin kiitos kahdelle anonymille arvioijalle ja *Aikuiskasvatuksen* toimituskunnalle arvokasta, käsikirjoitusta eteenpäin vieneistä kommentteista.

- Alhojärvi, T. (2017). Yllättymisiä: antroposkenen paranoia ja tiedon tilanteinen ongelma. *Tiede & Edistys*, 42(1), 36–56.
- Dooren, van, T. & Rose, D.B. (2012). Storied-places in a multispecies city. *Humanimalia: a journal of human/animal interface studies*, 3(2), 1–27.
- Dooren, van T., Kirksey, E. & Münster, U. (2016). Multispecies studies. Cultivating arts of attentiveness. *Environmental Humanities*, 8(1), 1–23. <https://doi.org/10.1215/22011919-3527695>
- East, S. (2014). Crocheted Coral, Children's Stories and Possibilities in Queer Time. Teoksessa F. Cameron & B. Neilson (toim.) *Climate Change and Museum Futures*. London: Routledge.
- Fateryga, A.V. (2010) Trophic Relations between Vespid Wasps (Hymenoptera, Vespidae) and Flowering Plants in the Crimea. *Entomological Review*, 90(6), 698–705.
- Frankum, R. & Cruikshank, G. (1861). *The bee and the wasp: a fable in verse*. London: Basil Montagu Pickering.
- Ginn, F., Beisel, U. & Barua, M. (2014). Flourishing with Awkward Creatures: Togetherness, Vulnerability, Killing. *Environmental Humanities*, 4, 113–123.
- Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575–599. <https://doi.org/10.2307/3178066>
- Haraway, D. (2008). *When species meet*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Haraway, D. (2016). *Staying with the trouble. Making kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press.
- Haveri, M. (2013). Urban Knitting – the Soft Side of Street Art. Full paper presented at the Cumulus Northern World Mandate –conference, Helsinki 2012. *Synnyt / Origins* 2/2013.
- Heikkurinen, P. (2017). On the emergence of peaceful coexistence. Teoksessa Heikkurinen, P. (toim.) *Sustainability and Peaceful Coexistence for the Anthropocene*. London: Routledge.
- Huotari, P. (2018). Valepesä karkottaa ampiaiset – näin se tehdään kahvinsuodattimesta minuutissa tai virkkaamalla vartissa. *Helsingin Sanomat* 9.5.2018. <https://www.hs.fi/koti/art-2000005673140.html>
- Hyvärinen, P. (2019). Beekeeping Expertise as Situated Knowing in Precarious Multispecies Livelihoods. *Sociologia*, 56(4), 365–381.
- Juupaluoma, J. (2019). Soile Heikkinen askarteli ampiaiskarkottimen suodatinpussista, ampiaiset riensivät oitis paikalle – Hyönteistutkija tyrmää valepesät. *Helsingin Sanomat* 31.5.2019. <https://www.hs.fi/kaupunki/espoo/art-2000006126698.html> (9.5.2021).
- Karvonen, T. (2018). Valepesä ampiaisten karkoittamiseen (ohje). *Ruusu-unelmia ja villasukkia* 18.5.2018. <https://www.martat.fi/blogit/valepesa-ampiaisten-karkoittamiseen-ohje/>
- Kihlman, A. & Kontturi, K.-K. (2016). Craftivismi feministisenä aktivismina ja uusmaterialistisen tutkimuksen kohteena. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning*, 29(3), 46–51.
- Kirksey S.E. & Helmreich, S. (2010). The Emergence of Multispecies Ethnography. *Cultural Anthropology*, 25(4), 545–576. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1360.2010.01069.x>
- Knuutila, M. (2019). Sorruitko sinäkin valepesään? Asiantuntijalta suorat sanat suosituista ampiaisnicksistä. *Iltalehti* 28.4.2019. <https://www.iltalehti.fi/piha/a/5280fe61-47c7-4682-9160-ae832074bd9c> (9.5.2021).
- Kojonkoski-Rännäli, S. (2014). *Käsin tekemisen filosofiaa*. Turun yliopiston opettajakoulutuslaitos, Rauman yksikkö.
- Komonen, A., Nirhamo, A. & Tornainen, J. (2020). Social wasps (Vespinae) in urban gardens and woods. *Annales Zoologici Fennici*, 57, 41–46.
- Kozinets, R. V. (2010). *Netnography: Doing ethnographic research online*. London: Sage.
- Laji.fi. Ampiaiset – Vespidae. <https://laji.fi/taxon/MX.204051>
- Lorimer, J. (2007). Nonhuman charisma. *Environment & Planning D: Society & Space*, 25(5), 911–932. <https://doi.org/10.1068/d71j>
- Lyytimäki, J. (2018). *Huumori ympäristönsuojelussa*. SYKE:n julkaisuja 3. Helsinki: Suomen ympäristökeskus. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/234633>
- Otsamo, K. (2016). Testaa, häätäkö villainen valepesä ampiaiset puutarhasta. *Aamulehti* 11.8.2016. <https://www.aamulehti.fi/kotimaa/art-2000007367636.html>
- Pérez-Bustos, T. (2018). “Let me show you”: A caring ethnography of embodied knowledge in weaving and engineering. Teoksessa Åsberg, C. & Braidotti, R. (toim.) *A feminist companion to the posthumanities*. Cham: Springer, 175–187.
- Perttula, J. (2018). Käsiyöaktivismi osallistaa ja aktivoi ajattelemaan. *Aikuiskasvatus* 38(2), 140–147. <https://doi.org/10.33336/aik.88335>
- Rauhala, A. (2019). Neulonan taito. Kansatieteellinen Arkisto 59. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Rauhala, A. (2020). Neulonta – kestävää kehitystä. *Lectio praecursoria Helsingin yliopistossa* 20.12.2019. *Elore*, 27(1), 113–118. <https://doi.org/10.30666/elore.90514>

- Roosth, S. (2012). Evolutionary Yarns in Seahorse Valley: Living Tissues, Wooly Textiles, Theoretical Biologies. *d i f f e r e n c e s: A Journal of Feminist Cultural Studies*, 25(3), 9–41. DOI: 10.1215/10407391-1892889
- Rose, D.B. & van Dooren, T. (2011). Unloved Others: Death of the Disregarded in the Time of Extinctions. Introduction. *Australian Humanities Review* 50, 1–4. <http://doi.org/10.22459/AHR.50.2011>
- Rosenberg, M. (2020). Kasvatus monilajiseen empatiaan. *Aikuiskasvatus*, 40(3), 176–186. <https://doi.org/10.33336/aik.98363>
- Salonen, A.O. & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus*, 35(1), 4–15. <https://doi.org/10.33336/aik.94118>
- Sjöholm, J. (2016). Ampiaiset kättävät makeaa loppukesällä. *Helsingin Sanomat* 28.7.2016. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002751245.html>
- Star, S.L. & Griesemer, J.R. (1989). Institutional Ecology, 'Translations' and Boundary Objects: Amateurs and Professionals in Berkeley's Museum of Vertebrate Zoology, 1907–39. *Social Studies of Science*, 19(3), 387–420. <https://doi.org/10.1177/030631289019003001>
- Stavén, A. (2013). Äijät ja lumilautailijat löysivät virkkaamisen. *Yle Areena* 20.5.2013. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/05/20/aijat-ja-lumilautailijat-loysivat-virkkaamisen>
- Tallberg, L., Huopainen, A. & Hamilton, L. (2020). Can Methods Do Good? Ethnology and Multi-species Research as a Response to Covid-19. *Ethnologia Fennica*, 47(2), 103–112. <https://doi.org/10.23991/ef.v47i2.97592>
- Tsing, A.L. (2015). *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton University Press, Princeton.
- Valtonen, A., Salmela, T. & Rantala, O. (2020) Living with mosquitoes. *Annals of Tourism Research* 83, 102945. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102945>
- Vehviläinen, M. (2013). Environmental counselling in a women's organization. An analysis of practices in the tension between diffusion and dialogue. Teoksessa L. Phillips, M. Kristiansen, M. Vehviläinen & E. Gunnarson (toim.) *Knowledge and power in collaborative research. A reflexive approach*. New York: Routledge.
- Värri, V.-M. (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Väänänen, N., Pöllänen, S., Kaipainen, M. and Vartiainen, L. (2017). Sustainable craft in practice. From practice to theory. *Craft Research*, 8(2), 257–84, doi: 10.1386/crre.8.2.257_1
- Väänänen, N. (2020). Kestävä käsityö auki purettuna ja yhteen koottuna. *Aikuiskasvatus*, 40(3), 239–246. <https://doi.org/10.33336/aik.98370>
- Weldemariam, K. (2020). 'Becoming-with bees': generating affect and response-abilities with the dying bees in early childhood education. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 41(3), 391–406, <https://doi.org/10.1080/01596306.2019.1607402>